

SPECIALIZACE V DOMÁCNOSTECH NA POČÁTKU DOBY BRONZOVÉ (V KARPATSKÉ KOTLINĚ)

= Domácnosti specializující se na výrobu artefaktů během BA1 – BB1 v Karpatské kotlině

- Dají se v archeologických pramenech tohoto období identifikovat specializovaní řemeslníci? Dá se nějaká část výrobního procesu spojit s určitým pohlavím? Zapojovaly se děti? Jak? Existovaly na sídlišťích dílny? Jak je lze identifikovat? Zaujímají na sídlišti určitý prostor? Dají se rozpoznat specializovaná sídliště?
- Studie využívá interdisciplinárních přístupů – (již v minulosti např. dermatologická analýza otisků prstů na keramice)
- Snaha zmapovat kompletní výrobní procesy keramiky, kovových, kamenných a kostěných artefaktů

Keramická produkce

KONSTRUKCE NÁDOB

- Tváření z válečků, plátů či hroudy, stolní nádoby mají tenčí než zásobnice

VYPALOVÁNÍ

- Většinou redukční, pouze mírná kontrola nad teplotami => nerovnoměrné zbarvení, flekatý povrch
- Teplota 650 – 850 °C → vypalováno v jámách či v ohništích, stopy po těchto místech nemáme, roštové pece nejsou doloženy, používány jednoduché komorové pece?

TECHNOLOGIE VÝZDOBY

- V několika případech identifikovány kostěné nástroje používané k výzdobě
- Inkrustace – rozdrčená zvápenatělá kost /směs zvápenatělé kosti a uhličitanu vápenatého

OTÁZKA SPECIALIZACE A VÝROBNÍCH CENTER

- Zřejmě věnovali výrobě keramiky pouze část volného času → nádoby různé kvality, vypalování v jámových pecích
- Jistě vyžadována vysoká úroveň znalosti (výrazně tvarované okraje, ucha – *ansa lunata*)
- Dle I. Bóny – produkce vysoce kvalitní keramiky v hrnčířských centrech, zatím není zcela jasné – produkce spíše pro místní než regionální spotřebu
- O. Trogmayer – působení potulných výrobců keramiky (nádoby s výlevkami) – dnes vyvráceno
- Informace o pohřbech hrnčířů spíše mizivé

Výroba kovových artefaktů

TĚŽBA A TAVBA RUD

- Vyčerpány měděné rudy v oxidační zóně, těžba přesunuta do cementační zóny (těžení spodnějších vrstev) – umožňuje tavbu při nižší teplotě (700 – 800 °C) → odkryvy dolů: Mitterberg (Rakousko), Špania Dolina (Slovensko)
- Příprava a pražení rud před tavbou – v blízkosti dolů
- Surovinové zdroje – bronzové artefakty v hrobech k. Wieselburg-Gáta (BA2) – původ mědi v Nízkých Tatrách, v kosziderském horizontu (BB1) měď z alpských dolů
- Po tavbě napůl dokončené produkty součástí směny (bronzové ingoty)

ODLÉVÁNÍ

- Asi v jámové peci či jednoduché výhni na povrchu země, kyslík dodáván několika měchy (vybavené dyznami) nebo přírodně (průvan), teplota uvnitř výhni nestálá
- Eneolit a počátek doby bronzové – používány pískové formy – artefakty tvrdší a křehčí => používá se čím dál méně (sekery s otvorem v týlu)
- Později obecně používány kamenné kadluby (pískovcové), vedle toho se stále používají i hliněné kadluby (vnitřek pokryt vápenným práškem – izolant, vnitřek kamenných kadlubů vymazán mastným sazovitým materiálem – zabraňuje přichycení)
- Nálezy hliněných dyzen, tyglíků, dvojdílných kadlubů, metalurgických nástrojů (kladiva, dláta, šídla) na sídlišťích => může signalizovat přítomnost kovoliteckých dílen

KOVOLITECKÉ DÍLNY

- vatyanská kultura - Mošorin-Feudvar, Lovasberény-Mihályvár (uvnitř opevněného areálu), Százhalombatta-Földvár
- maďarovská kultura – Veselé, Nitranský Hrádok
- Komplex Otomány-Füzeszabony – Nižná Myšľa (mladší fáze osídlení), Füzeszabony-Öregdomb, Tizsafüred-Ásotthalom
- Důkazy zpracování bronzu hlavně na opevněných, centrálních a tellových lokalitách, ale nedávno i z nížinných lokalit maďarovské, vatyanské a kultury s inkrustovanou keramikou (maďarovská a vatyanská k. musí dovážet surový materiál)
- Působnost řemeslníků asi pouze místní, vyvrácena myšlenka potulných řemeslníků
- Důkaz specializace – i výběr komponent slitiny dle funkce (obsah cínu ve zbraních vyšší než ve špercích)
- Hroby interpretované jako pohřby metalurgů

Štípaná a broušená kamenná industrie

- Broušená industrie – hlavně drtidla, zrnotěrky, kadluby, sekery, brousky
- Štípaná industrie – hlavně šipky a srpové čepele
- Füzeszabony-Öregdomb – mnoho nedokončených broušených seker => dílna?
- Výroba především z lokálně dostupných surovin, importované suroviny se však také objevují, např. většina nástrojů ze Százhalombatta-Földvár vyráběna z lokálně dostupných rohovců špatné kvality

Výrobky z kosti a parohu

- Hlavně předměty každodenní potřeby – jehly, sekery, hladítka, součásti koňského postroje
- Většinou předměty, k jejichž zhotovení není třeba zvláštní dovednosti
- Existují ale i předměty se složitou dekorací (např. kostěné nádoby, rukojeti mečů), které již určité schopnosti vyžadují → specializace?
- Lokalita Cetea – odpadní produkty z výroby kostěných předmětů => přítomnost dílny?

Závěr - specializovaní řemeslníci?

- Na sídlištích byla prokázána existence specializovaných domácností
- Spišský Štvrtok – výrobní oblasti od sebe byly odděleny => podporuje domněnku o „protourbánních sídlištích“ v BA2 a BB1 (u nás protourbánní horizont)
- Informace dostupné z archeologických pramenů bezpochyby dokazují působení specializovaných řemeslníků v Karpatské kotlině na počátku doby bronzové (výběr komponent materiálu, produkce vysoce kvalitních předmětů, výskyt řemeslníků různých úrovní jak dokazují výrobky různé kvality, separace specializovaných výrobních aktivit uvnitř sídlišť)
- Zůstává otázka, zda se řemeslníci výrobě věnovali naplno nebo pouze v některých obdobích, je však jasné, že byli svými nástroji doprovázeni i po smrti → tato identita byla v době bronzové důležitým faktorem

Použitá literatura:

- FISCHL, K. P. – KISS, K. – KULCSÁR, G. 2013: *Specialised Households in the Carpathian Basin during the Early and Middle Bronze Age*. In: B. Rezi, R. E. Németh, S. Berecki (eds), *Bronze Age Crafts and Craftsmen. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș 5–7 October 2012*. Bibliotheca Musei Marisiensis 6. Târgu Mureș, 9-22